

Жолдасбекова Қ.А.,* Кенжебева А.Н., Мартынова Н.В.

педагогика ғ.к., аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

педагогика ғ.к., доцент, Ресей Дизайнерлер одағының мүшесі, Ресей Суретшілер одағының мүшесі, Тынық мұхиты мемлекеттік университетінің педагогикалық институты, Хабаровск, Ресей.

КИІМ КОМПОЗИЦИЯСЫ, ОНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘНДІЛІГІ

Автор корреспондент: 7281190@mail.ru

Түйін: Бұл мақалада Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласын мақсат ете отырып, оның маңызын ашып, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңын сөз қыла отырып, ең маңызды міндеттердің бірі, республикамыздың қазіргі жағдайында – көркем мұраларды қайта өрлеу, сақтау, зерттеу және насихаттау екенін жеткіземіз. Осы орайда әлі де зерттеуді талап ететін және оның теориялық мәнділігін арттыруда «киім композициясы» тақырыбын алуды қажет етті. Ол үшін киім үлгісін көркемдік сапасын арттыруда композициялық бірнеше заңдылығына тоқтала өтеміз. Атап айтқанда киім бөліктерінің симметриялығы мен асимметриясын, сондай-ақ оның горизонтальді және вертикальді орналасуын, түстердің композициялық шешімі туралы айтылады. Киім пішінінің эмоционалды орналасуына байланысты «стиль» ұғымын аша отырып, пропорция мен пішім, силлуэттің мәнінің маңызын сипаттап өтеміз.

Кілт сөздер: композиция, дизайн, силлуэт, стиль, горизонталь, вертикаль, хроматика, ахроматика, иллюзия.

Кіріспе. Қазақстан мемлекетінің Елбасы өзінің «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласында: «... біз, өз отанымызды - қазақ жерімізді, оның байырғы халқын, басқа өркениетті елдермен салыстыра отырғанда, тарих толқынында дамып келе жатқан өркениет ретінде қарастыруымыз керек» - деді. Елбасының мақаласы отандық тарихты дамытудың жарқын үлгісі мен нақты қадамдарын көрсетеді. Бұл туынды, Президентіміз айтып кеткендей, оның «Рухани жаңғыру» жалпыұлттық бағдарламасының тікелей жалғасы болып табылады. Сондықтан, біз тарихымызды жетік білетін, бағалайтын және мақтан ететін өскелең ұрпақты тәрбиелеуге белсене атсалысуға міндеттіміз [1].

Бүгінгі таңдағы демократиялық мемлекет құрылу жағдайында және әлеуметтің жаңарып - жаңғыруында тарихи-рухани құндылықтарды халқына қайта оралтып, жаңа серпіліс беру қажеттілігі қоғамдық сұранысқа, мемлекеттік мақсатқа айналып отыр. Бұл жағдайда зерттеушілердің назары ұлттық мәдениет ерекшеліктеріне аударылды, өйткені ұлттық болмыс, рухани өрлеу ұлттық мәдениет пен руханиятының ғылыми мәселелері шешілмей, рухани өрлеу мен ұлттық болмысты өз дәрежесінде қалыптастырып, өзгеге танылу мүмкін емес. Ежелден рух еркіндігін ерекше қастер тұтқан халқымыздың асыл дәстүрлерін жаңа заманға жалғастыруымыз қажеттігін Елбасымыздың маңызды мәселе ретінде мақсаттар қойды [2].

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында негізгі міндет жеке индивидтің тұлға ретінде рухани және шығармашылық мүмкіншіліктерін ары қарай дамыту, креативті ойлауды дамыту, шығармашылықта әлемдік және отандық мәдениеттің жетістіктерін қолдана алу болып есептеледі. Ең маңызды міндеттердің бірі, республикамыздың қазіргі жағдайында-көркем мұраларды қайта өрлеу, сақтау, зерттеу және насихаттау болып табылады.

Қазіргі таңда киім композициясы туралы түрлі ғылыми-теориялық деңгейде жазылып жатқан көптеген еңбек бар. Алайда бұл Қазақстан ғылым саласында толық қанды зерттеліп болды дегенді білдірмейді. Сол себепті бастапқы зерттеулерге сүйенен отырып, ары қарай ізденуді талап етіп отыр. Яғни осы күнге дейінгі тақырыптың толыққанды зерттелмеуі, осы күнде өзара қарама-қайшылықтарды туындатып отыр. Демек мәселенің өзектілігі, оның қойылып отырған теориялық және әдістемелік тұрғыдан қарастырылмауы тақырыпты ары қарай зерттеуді талап етіп отыр.

Теориялық талдау. Ең алдымен «композиция» ұғымын ашып алайық. Әрине

композиция сөзі латынның – «compositio» сөзінен шығып, «құрастыру, шығарма» ұғымын білдіреді. Жалпақ тілмен жеткізсек, мысалы тұтастай заттың құрамдас бөліктерінің өзара ұштасуы[3]. Олардың ұштасуы орындалған заттың жанрына, мазмұнына қарай мақсатты түрде орындалады. Композицияның бейнелеу өнері, сәулет, киім жанрында болсын өзінің бірнеше тегі болады. атап айтсақ:

- Орнықты;
- Айнымалы;
- Ашық;
- Жабық.

Осылардың ішіндегі орнықты және жабық тектері ренессанс, яғни қайта өрлеу дәуірі кезіндегі өнерде басымырақ қолданылған. Ал айнымалы және ашық тектері болса барокко, қазақша айтқанда әлеміш стилінен көрініс тапты [4].

Енді киім композициясына көшейік. Киім композициясы – киімнің бөлшектерінің бейнелі, көркем, идеялық мағынасын бере отырып, тұтастай біріктірілуін айтамыз. Киім композициясының негізін – алдымен киім бөліктерінің жалпы көлемі, оның өзара арақатынасы, киімнің жалпы силуэті мен пропорциясы құрайды. Киімде әр дене бітімінің пропорциялық арақатынастары маңызды рөл атқарады. Ол киім силуэтіне қандай да бір сипат береді. Киім композициясының заңдылықтарына төмендегілерді көрсетсек болады:

- Композицияның әртүрлі компоненттерінен композиция түзеледі, сондай-ақ ол киімнің орындалу мақсатына бағытталады;
- Композиция орталығының барлығы, яғни композицияның элементтері мен адам тұлғасының үлесімділігі.
- Композиция жиынтығы киімнің орындалу мақсатына қарай бағынуы тиіс, осы заңдылықты көрсетілімнің үш ережесі бар:

1. Киімнің арнайы орындалу мақсаты мен пішіннің, силуэттің тұтастығы;
2. Киім матасы мақсатқа сай және пішіннің адам денесіне сай келуі;
3. Киім маталары мен әшекейлердің үйлесімділігі.

Тәжірибелік бөлім. Белгілі бір композициялық дүниені жасауда суретшілік қабілетті талап етеді. Сурет костюм көрінісінің шығармашылық бейнесі екенін атап өткен жөн. Суретші киім суретінің сапасын, түрі, фактурасын, структурасын назарында ұстау керек[5]. Кез келген киім композициясын орындауда дизайнерге білімді, фантазияны, сәнге деген хабарын талап етеді.

Киімнің эмоциясы ұғымымен қоса, уақыт өте келе «стиль» түсінігі пайда болды. Стиль сөзі грек тілінің «styios» сөзінен алынған, қазақша – мәнер, сипат ерекшелік мағынасын береді. Киімде бірнеше стиль болады, атап айтқанда – классикалық, романтикалық, спорттық, этникалықлық стилдер[6]. Бұлардың арасында сәннен ешқашан шықпайтын, өзгермейтін стиль – классикалық стилі.

Келесі кезекте «пішім», «пропорция», «силуэт» ұғымдарына да түсінік беріп өтейік.

Пішім – бұйымның ойластырылған жасауға негіз болатын пішім сызықтары. Мысалы: бел сызығымен пішілген көйлек, реглан үлгісіндегі жең, драпты көкірек т.б.

Пропорция – көйлектің ұзындығы мен енінің, сондай-ақ комзолдың ұзындығы мен белдемшенің ұзындығының, киімнің тұтас көлеміне қарай әр бөлшек мөлшерінің арақатынасы[7].

Силуэт француз тілінің "siluett" сөзінен алынған, ені мен ұзындығы бойынша адам мүсінінің пропорциясына сай келетін геометриялық бірін көрсетіп беретін киімнің кез келген бөлігінің сыртқы кескіні. Силуэттің мынадай түрлері бар: тік силуэт, белдес силуэт, трапеция және жартылай белге дейінгі силуэт [8].

Талқылау. Сонымен киімнің композициялық шешімі дұрыс болғанда ғана киім сәнді, әдемі болып, көркемдік сапасы арта түседі. Ол үшін киім пішіндегі барлық элементтердің бірлігіне, келісімділігіне, пропорционалдығына, композициялық орталығына және тұтастығына тікелей байланысты. Киім бөліктерін жеке-жеке қарастыра отырып, олардың киімге деген қатысын анықтау үшін, оның вертикальді және

горизонтальдың орталық осьін анықтау керек. Вертикальді ось жоғарыдан төменге қарай дәл ортадан өтеді[9]. Ал горизонтальдық ось солдан оңға қарай бел сызығына сәйкес келеді. Осылайша сызбалық конструкция көмегімен барлық киім бөліктері сәйкестендіріліп біріктіріледі, жоғарғы оң жағы төменгі сол жағына тең, яғни біріктіріліп шамаластырылады. Осыдан бөлек жоғарғы және төменгі бөліктерінің симметриялығын көрсетеді. Дей отырып, симметрия дегеніміз – оң және сол жақ ортадағы вертикальға байланысты адам дене бітімін екі тең бөлікке бөлетін, пішін бөліктерінің теңдігі. Яғни симметрия – кез келген бөлшектің қайталанып келуі. Ал асимметрия симметрияның кері байланысы. Асимметрия ұғымы симметрияның осі немесе жазықтың симметриясы жоқ кезіндегі элементтердің орналасуын білдіреді. Асимметриялық көрініс симметриялық пішінде киім аксессуарларды қолдану арқылы, сәндік элементтердің вертикальдық осьтен жан-жақта орналасуы арқылы дамуы мүмкін. Силуэттің симметриялық пішініне асимметриялық пішін қосылса, ерекше пішін туындайды. Симметрия мен асимметрияның үндестігі интуицияның, композициялық бүтіндіктің және тепе-теңдіктің сақталуын керек етеді.

Түстер де адам денесіне әсерін тигізіп отыратыны белгілі. Мысалы, суық түстер адам денесін кішірейтіп, жеңіл етіп көрсетеді. Дизайнер модельерлер киімді орындау барысында әртүрлі композициялық тәсілдерді қолданады:

1. Композициялық орталықты табуды талап етеді. Мысалы: ол белдік, жаға, қапсырма, түрлі әшекейлер болуы мүмкін.

2. Кіші элементтер де өзара үйлесімді болуы керек: жаға, жең, киім етегі, сондай-ақ белдігі т.б.

3. Қолдану мақсатына қарай киім түрі сәйкес келуін ескеру қажет. Бұл тәсілді "иллюзиялық" десек те артық етпейді.

Осы орайда түс заңдылығын қатаң ескерген жөн. Түстерді үйлестіре білу – киім кигенде ұстануға тиісті ең басты талаптардың бірі. Оларды үйлестіре алу үшін мына заңдылықтарды білген дұрыс. Барлық түстерді екі топқа бөлеміз: ахроматикалық және хроматикалық.

Хроматикалық түстерге ашық жылы түстер кіреді: қызыл, сары, көк және аралық түстер - жасыл, алқызыл.

Ахроматикалық түстерге суық түстер кіреді. Олар көбінше аралық түстерден туындап жатады, сондай-ақ қара мен ақ түстер кіреді[10].

Қорытындылау. Кез келген дизайнер, модельер киім туындысын жасауда міндетті түрде композициялық заңдылықтар мен оның үйлесімділігіне бағына отырып қолдану керек. Сол себепті жоғарыда атап өткен заңдылықтарды ескере отырып, оны тереңірек меңгеру керек. Білім ошақтарында композиция пәнін өту, оның сағатын кеңейту болашақ дизайнерлер үшін маңызды. Осы орайда киім композицияның мәнділігін арттыруда әлі де терең зерттеуді талап етіп отыр. Әлі де жаңа бағыттардың ашылуы орнағанымен, оларды теория жүзінде зерттелулердің аздығы байқалады. Осылайша оқырманға аз да болса бағыт бере отырып, әрекетін арттыру ниеттен! Сондай-ақ қазақ тілді ізденулерді арттыруды мақсат ете отырып, тіл байлығын байыту керек.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Ұлы даланың жеті қыры» // «Егемен Қазақстан» газеті, 21 қараша 2018 жыл. Источник: https://e-history.kz/kz/publications/view/2019_zhil_zhastar_zhili_4808
- 2 Камалова Н. Қазақтың мәнін жоймас құндылығы. Шымкент, 2006.
- 3 Шоқпарұлы Д. Қазақтың қолөнері. Алматы, Өнер. – 2005.
- 4 Бердник Т.О. Основы художественного проектирования костюма и эскизной графики. – Ростов н/Д: Феникс, 2000.
- 5 Шильдебаева Л.К. Разработка методики проектирования современной одежды на основе традиционного казахского костюма: Автореферат канд. дисс. Алматы, 2004.
- 6 Жолдасбекова С.А. Костюм композициясының практикумы. Шымкент, 2005.

7 Өмірбекова М.Ш. Қазақтың ою-өрнектері: энциклопедия / Алматы Кітап, 2005.

8 Жәнібеков Ө. «Қазақ киімі». А. Өнер, 2004.

9 Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. National clothes of Kazakh people. – Алматы: «Алматыкітап», 2007.

10 Өстеміров К., Васильев И.Б., Жоламанова Қ. Тігін өндірісін оқыту әдістемесі: оқу құралы. Алматы, 2007.

Аннотация: В этой статье, ставим главной целью статью Главы государства Н.А. Назарбаева «Семь граней Великой степи», раскрывая её значение, подчеркивая закон Республики Казахстан об образовании, мы доводим до сведения, что в современных условиях республики, должно быть возрождение, сохранение, изучение и пропаганда художественного наследия. В связи с этим необходимо раскрыть тему «Композиция одежды» которая все еще требует изучения и повышения, её теоритической значимости. Для этого обратимся к ряду закономерностей, композиционного и художественного качества одежды. В частности речь идёт, о симметрии и асимметрии частей одежды, а также её горизонтальном и вертикальном расположении и композиционном решении расцветок. Раскрывая понятие «стиля» в зависимости от эмоционального расположения формы одежды, описание и значение пропорций и формата силуэта.

Ключевые слова: композиция, дизайн, силлуэт, стиль, горизонталь, вертикаль, хроматика, ахроматика, иллюзия.

Abstract: In this article, our main goal article of the head of the state N. And. Nazarbayev's «Ulydalanynzhetyqyru», revealing its value, emphasizing the law of Kazakhstan Republic about education, we inform, that in modern conditions the Republic should be the revival, preservation, study and promotion of artistic heritage. In this regard, it is necessary to reveal the topic of "The Composition of clothing" which still requires study and improvement, its theoretical significance. To do this, we turn to a number of patterns, compositional and artistic quality of clothing. In particular, we are talking about the symmetry and asymmetry of parts of clothing, as well as its horizontal and vertical arrangement and compositional solution of colors. Revealing the concept of «style» depending on the emotional location of the form of clothing, the description and meaning of the proportions and format of the silhouette.

Keywords: composition, design, sillouet, style, horizontal, vertical, chromatic, achromatic, illusion.